

УДК 378.014.242

Бака Світлана Валеріївна,завідувач сектору міжнародних зв'язків
відділу міжнародного співробітництва
ДНУ «Інститут освітньої аналітики», м. Київ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

У статті розглянуто критерії державного регулювання забезпечення ефективності академічної мобільності, здійснено аналіз кваліфікуючих ознак, що дозволяє визначати пріоритетні стратегічні цілі щодо її подальшого розвитку. Визначено пріоритетність академічної мобільності для країн Європи та Азії. Рекомендовано матрицю оцінки ефективності академічної мобільності в системі державного регулювання освітніх процесів з розкриттям змісту елементів і факторів, які входять до її структури. На підставі аналізу державної стратегії розвитку академічної мобільності у країнах Європи охарактеризовано основні тенденції її розвитку.

Ключові слова: ефективність академічної мобільності, державний та внутрішній контроль ефективності академічної мобільності, суб'єкти академічної мобільності, об'єкти академічної мобільності.

Постановка проблеми. У сучасному світі академічна мобільність є ключовим аспектом розвитку інтернаціоналізації вищої освіти. Для Європи, як одного з центрів сучасного розвитку освіти, важливим є ефективне забезпечення академічної мобільності. Одним із провідних завдань інтернаціоналізації є розширення можливостей та поширення академічної мобільності. Досягнення визначеної мети зумовлює потребу здійснення постійного контролю процесу академічної мобільності, в результаті чого з'явиться можливість створення державної моделі її повноцінного функціонування. В рамках даного дослідження до уваги береться концепція державного контролю ефективності академічної мобільності, аналіз якої дозволить виділити основні проблеми цього процесу, які, своєю чергою, допоможуть окреслити стратегічний план для подальшого розвитку механізму державного регулювання забезпечення ефективності академічної мобільності.

Аналіз останніх досліджень. Науковим і методологічним підґрунтям дослідження є теоретичні та практичні наукові праці в галузі освіти та

академічної мобільності. Серед зарубіжних авторів можна виділити Г. де Віта, Л. Акрса, Ф. Хантера, Л. Говарда, Е. Егрон-Полака. Для утворення цілісної картини ефективності академічної мобільності розглянуто праці вітчизняних учених: А. В. Антонова, О. А. Болотської, Н. М. Гуляєвої, Д.Б. Свириденка та ін.

Мета статті – дослідити зарубіжний досвід державного регулювання академічної мобільності у сфері вищої освіти через призму забезпечення її ефективності шляхом аналізу низки пов'язаних із цим проблем нормативно-правового, організаційного, науково-інформаційного та фінансового характеру.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка державна політика має раціональний розвиток за умов, коли забезпечує ефективність процесів нею передбачених. Тому, в рамках даного дослідження актуалізовано питання визначення змісту поняття ефективності академічної мобільності. Узагальнивши низку праць вчених дане поняття визначено, як здатність суб'єктів академічної мобільності (національних освітніх інститутів, навчальних закладів та національних центрів академічної мобільності) досягати бажаного результату в статистичних показниках всіх типів академічної мобільності (кредитної, ступеневої, мобільності дослідників та академічного персоналу). Даний освітній феномен вимагає від суб'єктів академічної мобільності налагодження та врегулювання нормативно-правової бази, забезпечення сприятливих умов для об'єктів академічної мобільності (студентів, викладачів, дослідників та персоналу), забезпечення потужного фінансового підґрунтя, розробки культурно-освітніх програм обміну, поширення інформації серед об'єктів академічної мобільності щодо їх можливостей та сприяння прискоренню темпів розвитку інших елементів інтернаціоналізації вищої освіти [1].

Поняття ефективності академічної мобільності варто розглядати в геополітичному аспекті, оскільки модель ефективної академічної мобільності є універсальною, проте кожна країна має свої пріоритети в сфері академічних обмінів. У країнах Європи пріоритетним напрямком академічної мобільності є напрямок «Захід-Схід», для якого властиве зменшення пріоритетності вхідної

та зростання пріоритетності вихідної академічної мобільності. Це призводить до конфлікту інтересів з країнами, що використовують таку ж саму модель академічної мобільності та веде до зменшення ефективності такої моделі. Як результат виникає потреба збалансування показників обох типів мобільності та забезпечення її ефективності.

Для країн Азії чітко відстежується залежність пріоритетності типу академічної мобільності від рівня розвитку країни. Так, у більшості країн Азії, ефективність академічної мобільності розглядається в рамках підвищення показників вихідної мобільності та покращення міжнародної співпраці з навчальними закладами Європи та Америки для отримання доступу до програм, які б дозволили підвищити загальний рівень підготовки студентів та персоналу. Тоді як в більш розвинених країнах Азії пріоритет академічної мобільності полягає у збільшенні показників усіх типів мобільності з особливою увагою на вхідних студентів з метою отримання кращих показників у процесі інтернаціоналізації вищої освіти. Існування даної залежності підтверджується станом академічної мобільності в країнах Африки, в яких основним пріоритетом є вихідна мобільність студентів, викладачів, дослідників та персоналу, в той час як вхідна академічна мобільність країн Африки реалізується лише на рівні волонтерських організацій, в напрямку передачі досвіду. Це пояснюється низьким станом фінансування системи освіти африканських країн, її інфраструктури та низьким рівнем фінансування [2].

Ефективність академічної мобільності може бути оцінена за окремими елементами, що діють у різних рівнях державного регулювання та поєднуються у цілісну систему (рис. 1).

Серед елементів, передусім, слід назвати нормативно-правові акти, які приймаються законодавчим органом країни, урядом та профільними відомствами. Такі нормативні акти регулюють питання щодо реалізації принципів Болонського процесу (поширення інформації, залучення більшої кількості студентів та викладачів) та правові зміни (внесення змін до положень) на інституційному рівні.

Рис. 1. Матриця оцінки ефективності академічної мобільності в системі державного регулювання освітніх процесів

Джерело: складено автором за даними [3].

Наступним важливим фактором є становлення стандартів освіти, які мають будуватися на потребах соціуму та держави. Проте вони не мають кардинально відрізнятися від загальноєвропейських чи світових.

Останнім часом у сфері стандартизації освіти чітко відстежується перехід від традиційних державних освітніх стандартів до інноваційних, від уніфікації до індивідуалізації, від теоретичного до практичного тощо. Таким чином, виникає необхідність в постійному оновленні навчальних програм для відповідних актуальних потреб соціуму та ринку праці.

Наступним фактором у становленні ефективності академічної мобільності є дозвільний інструментарій, який відповідає за використання інноваційних інтерактивних методів навчання та запровадження культурних елементів.

До інструментів визнання першочергово можна віднести кредитно-трансферні системи, коли відстежується успішність студентів, їх навчального прогресу та успіхів на міжнародному рівні. Існує чотири основні кредитно-трансферні системи: UCTS (University Credit Transfer System) – система, яка функціонує в Азії та Океанії, USCS (United States Credit System) – США, CATS (Credit Accumulation and Transfer System) – Великобританія та ECTS (European Credit Transfer System) – ЄС, за допомогою яких можлива реалізація безперешкодного перенесення набутих студентами кредитів та оцінок під час навчання за кордоном. Основна ідея створення кредитно-трансферних систем – розробка прийнятних засобів кількісного зведення програм навчання за різними спеціальностями, які необхідні для здійснення інтеграції національних освітніх систем у єдиний простір вищої освіти.

Рівень в джерелах фінансового забезпечення у становленні академічної мобільності відіграє важливу роль поряд із системою надання пільг та умовами кредитування. Права здобувачів на отримання бюджетного чи інших видів фінансування розглядаються на державному рівні. Джерелами фінансування можуть виступати державні установи, вищі навчальні заклади, приватні компанії, фізичні особи та треті сторони. Проблема фінансового забезпечення стоїть на одному рівні з проблемою нормативно-правового забезпечення, оскільки від її вирішення залежить якість реалізації інших факторів-механізмів державної підтримки й регулювання у забезпеченні ефективності академічної мобільності.

Для ефективною реалізації академічної мобільності необхідна потужна державна інфраструктурна забезпеченість, яка буде включати низку установ, головною або проміжною метою яких стане актуалізація академічних обмінів. На даний час в європейських країнах побудована й успішно розвивається потужна інфраструктурна база, яка зумовлює розвиток інтернаціоналізації

вищої освіти. До даного фактору належить забезпеченість персоналом, можливість розповсюдження інформації серед об'єктів академічної мобільності та мережа консультаційних центрів. Наприклад, у Німеччині функціонує Німецька служба академічного обміну, у Великобританії – Британська рада, в Іспанії – Інститут Сервантеса тощо. До факторів науково-інформаційного забезпечення належить поглиблене вивчення іноземних мов, зокрема мов міжнародного статусу. Вирішенням даної проблеми є створення спеціальних освітніх програм та внесення змін до положень щодо академічної мобільності, а також створення та налаштування ефективної роботи спеціалізованих структур, що вирішують культурно-освітні питання на міжнародному рівні.

Важливим структурним елементом є забезпечення інформаційно-наукової бази з відкритим доступом, що забезпечує можливість контролю якості навчальних матеріалів, їх постійного оновлення та модернізації [4].

Дослідження результатів державного регулювання процесів, які зумовлюють ефективність академічної мобільності будується на даних, здебільшого, державної освітньої статистики. Щорічні статистичні дані свідчать про стан і динаміку розвитку академічної мобільності за рік, створюючи базовий фундамент для прийняття рішень суб'єктами мобільності.

Ключовою функцією управління є контрольна, яка на державному рівні, ґрунтуючись на сукупності діагностичних інструментів, дозволяє здійснювати зворотний зв'язок під час процесу навчання в рамках програм обміну з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність даного процесу, визначення «слабких» місць для подальшого опрацювання тощо. При цьому виділяється три основні групи об'єктів, над якими виконується контроль: суб'єкти академічної мобільності; педагогічний склад; фінансова підтримка. До груп об'єктів доцільно застосувати такі типи контролю ефективності академічної мобільності: контроль на державному рівні; педагогічний контроль; фінансовий контроль.

У рамках державного контролю відбувається перевірка реалізації державних положень щодо академічної мобільності та аналіз нормативно-

правових засад, обґрунтованих на рівні інститутів, а також перевірка забезпеченості кадрами та необхідною інформацією в межах окремих інститутів. Педагогічний контроль є перевіркою професійної якості викладачів, якості та актуальності навчальних матеріалів (наявність їх у вільному доступі), програм та методик викладання, їх відповідність європейським стандартам. У рамках фінансового контролю відбувається контроль належної регуляції фінансової підтримки, надання пільг, стипендій та грантів.

Контроль ефективності академічної мобільності неможливий без ведення якісної статистики. Щорічно інститути, відповідальні або частково відповідальні за реалізацію академічної мобільності, повинні подавати дані про кількість вхідних та вихідних об'єктів академічної мобільності, успішність мобільних студентів, інформацію про фінансові витрати до державної статистичної служби. На базі доцільної статистики та даних зі звітів різних типів контролю державними освітніми установами можуть складатися пропозиції до внесення певних поправок в положення академічної мобільності як на інституційному, так і на державному рівнях, що можуть призвести до збільшення коефіцієнту ефективності академічної мобільності [5]. Таким чином на державному рівні відстежується результативність процесів академічної мобільності у сфері вищої освіти, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення стосовно реалізації стратегічних завдань.

Команда експертів з міжнародної вищої освіти, до якої входили представники з різних країн світу, визначила перспективи подальшого розвитку академічної мобільності в Європі, що ґрунтуються на реальних фактах, статистиці та припущеннях у аналітичному порівнянні з моделлю ефективної академічної мобільності. На базі Delphi Panel, дослідники вибудували парадигму основних пріоритетів в політиці державних установ чи інститутів, відповідальних за реалізацію академічної мобільності:

– усвідомлювати основні переваги академічної мобільності: підвищення якості навчання та підготовка студентів до життя та роботи у глобалізованому світі;

– розглянути політику регіонального/національного рівня, як ключового зовнішнього фактору та вплив інституційної політики на академічну мобільність;

– звернути увагу на те, що збільшення міжнародної (і особливо, вихідної) мобільності студентів є ключовою політичною орієнтацією;

– усвідомлювати, що міжнародний обмін студентами, наукова співпраця та міжнародні стратегічні партнерства є пріоритетними серед міжнародних заходів, які проводяться європейськими інститутами.

Аналіз державної стратегії розвитку академічної мобільності у країнах Європи та світу здійснюється на основі десяти ключових тенденцій розвитку академічної мобільності.

1. Зростання значення інтернаціоналізації на всіх рівнях.

Стратегічно чітка у своєму підході тенденція до розростання інтернаціоналізації вищої освіти і більшого залучення студентів/академічного персоналу до програм мобільності, з широким спектром видів діяльності. Тенденція до збільшення кількості державних стратегій щодо академічної мобільності. Уряди країн починають розглядати академічну мобільність, як складову стратегії конкурентоспроможного позиціонування своєї країни, поліпшення економіки, активізації системи вищої освіти тощо [2].

2. Вплив на інституційні стратегії академічної мобільності.

Тенденція створення структурованого підходу, спрямованого на вдосконалення академічної мобільності на всіх рівнях державного устрою. Наприклад, в Європі політика щодо програм обміну починається на регіональному рівні. Проте навіть тоді, коли національні стратегії ще не функціонують або ще не затвердженні законом про вищу освіту, ЗВО можуть розробляти власні варіанти положень щодо академічної мобільності. Проте коли в національних стратегіях академічної мобільності використовуються ті ж самі цілі та показники ефективності, це може призвести до однорідності інституційних стратегій, оскільки установи, як правило, дотримуються національних директив і їм не притаманно розробляти власні.

У багатьох країнах уряди та вищі навчальні заклади, як і раніше, намагаються знайти баланс між автономією та підзвітністю, і це відображається в інтернаціоналізації, оскільки такий баланс набуває все більшого значення в програмі вищої освіти. Дана тенденція створює особливо відчутні проблеми в Центральній та Східній Європі, а також у країнах, що розвиваються [5].

3. Недостатнє фінансування.

Фінансування залишається складним питанням, однак існує низка країн та установ, які у своїх зусиллях щодо академічної мобільності отримують підтримку своїх національних урядів, або у випадку країн Європи – з боку Європейського Союзу. Однак деякі країни та установи Центральної та Східної Європи залежать від фінансування європейських програм (включаючи структурні фонди) та не мають жодних значних інвестицій в інтернаціоналізацію за рахунок власних національних та інституційних ресурсів [6].

4. Пришвидшення темпів приватизації.

Тенденція до приватизації вищої освіти впливає на академічну мобільність в контексті інтернаціоналізації.

5. Ефекти глобалізації.

Усі системи вищої освіти стикаються з конкурентним тиском глобалізації та продукованих нею непередбачуваних змін, які мають вагомий вплив на можливість випускників ЗВО працевлаштуватися та отримати досвід роботи, і як результат – мати суттєвий вплив на розвиток країни. В Європі Erasmus та Болонський процес відкрили можливості академічного обміну, але країни Центральної та Східної Європи і, зокрема, Україна, в цей час боролися з наслідками комуністичного періоду, як наслідок, в цих країнах питання глобалізації більш гостре і потребує негайних змін. В інших регіонах, країни, що розвиваються, як і раніше, консолідують свої національні системи вищої освіти. Наприклад, в Південній Африці доводиться стикатися з наслідками колишньої системи апартеїду [4].

6. Зростаюча конкуренція.

В Європі застосовується три основні підходи: академічна мобільність як елемент з довгостроковими економічними цілями; академічна мобільність як

очевидний елемент у скандинавських країнах та у Німеччині; зосередження академічної мобільності на короткострокових економічних цілях, в таких країнах як Великобританія, Нідерланди та Франція. Проте демографічний спад і скорочення національного фінансування означають, що зростання кількості ЗВО переорієнтує увагу на короткострокову економічну вигоду [7].

7. Зростання регіоналізації.

ЄС має сильний вплив на академічну мобільність більшості країн світу, проте він часто залежить від програм ЄС та рівня фінансування. Основна увага приділяється адаптації європейської моделі програм на регіональних рівнях для посилення інтернаціоналізації в інших країнах і регіонах. Країни Азії, Африки та Латинської Америки прагнуть розвинути особливе співробітництво з сусідами та сприяти можливостям взаємодії через розробку спільних систем [6].

8. Відмінність темпів зростання.

Темпи зростання відрізняються в залежності від специфіки моделі академічної мобільності для кожної країни, але загальною рисою є чітке зростання обсягів та кількості країн, які беруть участь в академічній мобільності.

Проте в країнах, що розвиваються, існує дисбаланс між вихідними та вхідними студентами та вченими, що призводить до втрати талантів за рахунок зовнішньої академічної мобільності та зниження якості процесу академічної мобільності та репутації ЗВО.

9. Недостатність даних.

В Європі регулярно збираються дані про програми та тенденції академічної мобільності, досліджується їх вплив. Результати знаходяться у вільному доступі. Проте незважаючи на зростаючі вимоги, для точного аналізу академічної мобільності часто бракує статистичних даних про порівняння, прийняття певних положень, унесення змін та поправок до положень.

10. Нові галузі розвитку.

Існує чимало дискусій навколо питання про інтернаціоналізацію навчального плану та необхідність приділяти більше уваги розвитку

міжнародного виміру для всіх студентів, а не тільки для мобільних меншин. У деяких країнах це питання ще не розглядається як стратегічний пріоритет, а в інших – сприймається лише як викладання стандартних курсів іншою мовою, переважно англійською. Таке вузьке поняття інтернаціоналізації навчального плану призводить до уповільнення функціонування механізмів інтернаціоналізації [8].

На підставі узагальнення вищезазначеного, розвиток державного регулювання в системі забезпечення ефективності академічної мобільності рекомендовано здійснювати за такими векторами:

1. Державна підтримка інтернаціоналізації через розширення академічної мобільності. Партнерства та альянси з зацікавленими сторонами вищої освіти та іншими державними та приватними організаціями в майбутньому стануть важливим засобом досягнення цих цілей.
2. Сприяння активізації можливостей працевлаштування випускників.
3. Формування системи вищої освіти в рамках загальноєвропейської моделі академічної мобільності.
4. Розширення умов співпраці з освітніми інституціями різних країн світу через інтеграцію власних моделей академічної мобільності в контексті інтернаціоналізації вищої освіти.
5. Забезпечення державної підтримки у сфері академічних обмінів.

Список використаних джерел:

1. Rumberger, Russell W. Student Mobility: Causes, Consequences, and Solutions. Boulder, CO: National Education Policy Center. Retrieved [date]. URL: <http://nepc.colorado.edu/publication/student-mobility>. 2015 (дата звернення: 25.06.2018).
2. Peter Scott. Dynamics of Academic Mobility: Hegemonic Internationalisation or Fluid Globalisation. *European Review*, Vol. 23, No. S1, S. 55–S69 Academia Europæa, 2015
3. Болотська О. А. Розвиток академічної мобільності студентів в країнах Європи: проблеми і перспективи. *Педагогічні науки № 1(66): зб. наук. праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки*. 2013.
4. Свириденко Д. Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 279 с.
5. Слозанська Г. Особливості академічної мобільності у вищих навчальних закладах. *Social Work and Education*, (2015). Vol.2 № 1, С. 82–88.
6. Internationalisation of Higher Education/ Hans de Wit, Fiona Hunter, Laura Howard, Eva Egron-Polak, Markus J. Prutsch Policy Department B: Structural and Cohesion Policies European Parliament B-1047 Brussels.2015.

7. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири. *Розбудова менеджмент-освіти в Україні: матеріали VI щорічної міжнар. конф. (м. Дніпропетровськ, 17–19 лют. 2005 р.)*. Київ: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. С. 76–81.

8. Антонов А. В. Державне регулювання процесу активізації академічної мобільності. *Технології та механізми державного управління*. 2015.

9. Policy Statement on the Bologna Process in the “Bergen Round”. *Conference “From Bologna to Bergen: A mid-term”*.

Baka S. V. External experience of state regulation of providing academic mobility efficiency.

This article raises the question of the effectiveness of academic mobility, its forms of control and the prospects for its further development. Academic mobility is an integral part of the global economic and cultural process of internationalization of higher education, which is why, in economically developed countries, it acquires a privileged status and requires the involvement of the best methods for improving its efficiency.

Key words: the effectiveness of academic mobility, state and internal control of the effectiveness of academic mobility, subjects of academic mobility, objects of academic mobility.

Надійшла до редколегії 25.06.2018 р.

